

יגאל תומרקין:

במרכז השוליים

ראיון עצמי

עם צאת הספר האלבומי המרשים המוקדש לציונות יגאל תומרקין (במרכז השוליים, אנגלית, הוצאת מסדה), פנתה מערכת דף חדש לאמן בהצעה שיראיין את עצמו בעמודי מדור זה. יצאנו מתוך ההנחה שלאמן בעל אינטליגנציה כשל תומרקין דרוש גם מראיין בעל רמת אינטליגנציה דומה. הבחירה היתה, איפוא, טבעית. למיקרא הדברים, קשה שלא להתרשם שהיתה גם מוצלחת. שנות יצירתו הרבות של יגאל תומרקין בקירבנו עשאוהו אמן החד-שיח, מיומנות שהיתה אולי נמנעת ממנו במקומות אחרים.

מדוע שוב ראיון עם עצמך? איני יכול לסרב לחברי נתן דן.

תסתכל לי בעיניים: זה הכל? ומה עם האגו-טריפ?

אכן... וכמחשבה שניה: מי איננו באגו-טריפ? לכל אחד מאיתנו יש הפוזה שלו. אחד מגלגל עיניו לשמיים ומלאכתו נעשית בידי אחרים. אחד לכובש שחורים ומלאכתו נעשית בשם שמיים.

יהלך זר ולא פיד?

וכנגד זה: "אם אין אני לי".

זו לא תשובה מספיקה.

הדברים מסובכים, אם אדבר בגילוי לב: אולי פועל כאן גם פחד סמוי שאם לא אציג אני את הדברים, אינך אותם על השולחן, כמו שאומרים. יעשה זאת אחר שעלול לסלף אותם, לתת להם פירוש שונה ממה שנתכוונתי, אולי גם לתפוס אותי בקלקלתי. אני שונא מה שנראה — לפחות בעיניי — כאידיוקים. זה הצד הייך שלי. אני מעדיף להופיע כאגרו-מאנייק ישר, לא חצי-חצי. אני גם דיפלומט גרוע, תמיד אומר את הדברים הנכונים במקום הלא-נכון, זו אולי הבעיה בדירות של האמן. כששואלים אותי "מה רצית לומר?" זה מרגיז אותי, אני מקבל את זה כפגיעה באינטליגנציה שלי. הרי כל חיי אני עוסק ב"מה שרציתי לומר".

האין כאן סתירה הגיונית?

לא. מה שקובע הוא, באיזה טון ובאיזו רמה נשאלים הדברים. בדרך כלל, כשמישהו שואל אותי, מה רצית לומר", הוא פשוט רוצה לשמוע איזה סיפור רדוד, אנקדוטה, משהו שיהיה מובן לקורא/צופה הממוצע. לעומת זאת, אני עוסק בדברים מופשטים: הדרך שבה צירופים צורניים ניגודי חומרים וצורות משנים צורה, יוצרים מציאות אחרת, אישית מאוד, הופכים לצופן יצירת האמן. ואני מצהיר בזה: כל מי שמפנע צופן זה מבין אותי, או, לפחות את היצירה המסוימת שאת הצופן שלה פיענח. אני מבטיח: יש בזה סיפוק רב והנאה אינטלקטואלית לא מבוטלת.

לצער למרתי מנסיגני שהצופן שלי קשה לפיענוח — לא רק להריוטות, אלא גם לאנשי אמנות. בכלל, כל צופן אמנותי דורש ממי

היום גם חוסר-טעם הוא טעם. גם מה שבפועל הוא קיטש פאשיסטי, כיצירת אנדי וורהול למשל, או כמו הציור הגרמני והאיטלקי של השנים האחרונות. פוסט מודרניזם" היא תווית שהדביקו מומחי מידבקות למשהו אטום, מטומטם. רב-דציבלים...

שבמקש להבינו סקרנות אינטלקטואלית. מאמץ זמן. והיום אפילו לאוצרים של מוסיאונים, כלומר, למי שמייצגים ככך, אין זמן. הם עוסקים בעצמם, בריפוד מקומם הקטן בהיסטוריה. גם הם מכינים איזה PAPER, כדי לקחת חלק במשיחק האקדמי. לגביהם האמן לחומר, לשפן ניסויים במעבדה. הם כבר לא מסתפקים. כמו שהסתפקו פעם, בפרשנות לעבודות או למיכלול היצירה. הרי בעיניהם גם הם עצמם "משהו". השימוץ החברתי שלהם, רייקנותם ועקרונותם הרוחנית — כל אלה נצטרפו לחטוטרת שאנו, האמנים, חייבים לשאת על גבנו כימינו. אני יודע: דיאלוג עם יצירת אמנות אינו תמיד דבר קל. לעמוד מול היצירה ולנהל איתה משא ומתן רוחני: למי יש פנאי לכך, כלים לזה? הרבה יותר קל לקבל החלטות על "מדיניות" בקוק טייל, בחברת אנשים חשובים ותורמים בעלי-ממון. אחר-כך אפשר להתיישב ולעשות לביתך: לכתוב איזה מחקר קטן בחתימתך. זוהי הדרך

המכובדת, המקובלת ומעל לכל "החברתית" (מלשון אירועים חברתיים, "מי ומי" בחברה וכו'). אגב, את זה לא המציאו במיזרח התיכון של ה"נייטס", זה מסריח בניו-יורק, בברלין ובמילוקי. זהו שמו החדש של המישחק. אשר לי, אני גרוע גם בטניס וגם במישחק הזה. ויש עוד בעיה בימינו, מיוחדת לימינו: היום כולם נעשו פיתאום "יצירתיים", משולים בעיני עצמם ובעיני האמא שלהם והשכן שלהם ליוצרים. מי שלא משורר מנגן בגיטרה, או לפחות מפסל, מצייר, בונה אהלים, מרפס, מדביק צרפים ושורשים או מקלות קרטיב. עבר זמנו של צרכן האמנות הפאסיבי בלבד, שוחרר-האמנות בעל הטעם וההבחנה. העולם שלנו מפטט אותנו ב"ג'אנק פוד" רוחני, תיקשורתי וקיבתי למכביר. הוא מציף אותנו בסיפרי "עשה זאת בעצמך". התוצאה: קמים ועושים.

ומה על האמנות, האמנים?

במשך כל התקופות נוצרו יצירות אמנות טובות וחשובות, וכך גם בימינו. יצירות ימינו טובות וחשובות לא פחות מאשר בזמנים אחרים, אבל הלך-הרוח המקיף אותן, המוני המקורבים, ה-ARTCROWDS והאופנה — כל אלה מציניים, ועם זה נותנים את הטון, קובעים לאן תישוב הרוח. מאז פריצת הפופ מותר הכל, כולל חוסר-טעם.

היום גם חוסר-טעם הוא טעם. גם מה שבפועל הוא קיטש פאשיסטי, כיצירת אנדי וורהול למשל, או כמו הציור הגרמני והאיטלקי של השנים האחרונות. פוסט מודרניזם" או "טראנס אונגארד" הן תוויות שהדביקו מומחי מידבקות כמו אוצרים ומבקרי-אמנות למשהו אטום, מטומטם, רב-דציבלים, שלמעשה אין שום הברל בינו לבין הציור המיזרח-אירופי הטוטליטארי, זה ההולך בתלם שם. רק התווית שונה. כולם מכוונים למכנה-שותף נמוך הבו לכל שאר-רוח, תיחכם, ואומר זאת גליונית: לכל שנמתייתירה. פעם היתה הבחנה: אנחנו והם. היום הכל שלנו. היום התיאוריה חכמה והציור טיפש, וולגארי, פשטני, רדוד. יש כאן בעצם תהליך של ריאקציה, אבל לריאקציה היתה קוראים, משום מה, התקרמות. ככל שהאמנות האופנתית גרועה יותר, כך היא נחשבת יותר מתקרמת.

אם כל הדברים כלי-כך ברורים לך ואתה מסוגל להגדירם בבידור ולהניח את האצבע על המקום הכואב או על נקודת-התורפה.

מדוע אינך עוסק בהוראה? אולי תוכל לתרום לשינוי פני הדברים.

בקיצור או בהרחבה?

אל תתחמק.

בסדר. ראה, יש לי סלידה ואפילו פחד מקהלים שונים, בפרט מאלה המוגדרים. אינני אוהב במיוחד "צעירים" — רק בגלל הגיל הביולוגי שלהם ומפני שיש להם אולי מרץ והם קראו חוכרות אמנות מיובאות. אני גם לא משתגע אחרי קהל "שוחרי האמנות". בכלל, אינני אוהב להיות "ג'רוי" או מוקד משיכה, ואני שונא חנופה וגרופים, חסידים שוטים. גם שיטת ההוראה המקובלת היום אינה נראית לי ואינני מאמין שאפשר לשנות אותה בתנאים הקיימים. ראה, ככל שהלימודים מתמסרים, הם נעשים פורמאליים, חיצוניים יותר. פעם באו תלמידים ללמוד מפי "מייסטר" זה או אחר. כלומר, הם בחרו בסדנה של אמן או מורה מסויים מתוך שרצו לשהות במחיצתו, לראות אותו במהלך עבודתו וללמוד ממנו מה שביכולתם ללמוד. אינני רואה כל רע בנהוג שלפניו היו מטילים פעם על הטירוץ או על

אני אומנם אוהב. לעשות שריר" לשווים לי, אבל אין לי כל צורך להפגין שקטוני עבה ממוחנים" לפני תלמידי. אני מניח שבגלל השקפות כאלה — מיושנות ופסקניות, אני יודע — יחסי-האנוש שלי מעורערים. אתה מבין? מומחים, מתמחים ומעמדיו פני מומחים משעממים אותי, תלמידים דמויי-אקדמאים משעממים אותי, סתם אנשים שחושבים שדמוקרטיה פירושה הזכות להביע את דעתם בכל נושא משעממים אותי עד מוות. שמור לי ואשמור לך" אינו קיים בלקסיקון שלי. וללמד לפקוח עיניים סקרניות אינו באופנה וגם לא בתוכנית-הלימודים. שכתנו מה פירוש לש" מוע, להאזין.

האם את יחסי-הציבור שלך מעורערים כפי שכתב מנסה להציג זאת? לא בדיוק. בכלל, יחסי עם אנשים — כל עוד הם מתקיימים על פי תנאי שלי, אני מודה — הם דווקא טובים. אני חושב שאני מנומס, יחסית, מוכן תמיד להקשיב לאנשים שיש להם מה לומר, אנשים שיוצרים את מיקצועם. אבל אנשים כאלה — פעם קראו להם בשם "אנשי אשכולות" — הולכים ונעלמים. מרבית האנשים המקיפים אותי הם בורים ועושים מכורות ופובליציסטיקה, פרוטות עצמית, וקרום לחפור בו. כאלה אני נוהג כאגרסיביות, אני גם בו להם. מכאן המוניטיין השליליים שיצאו לי. לפעמים נדמה לי שאישי לא מכיר אותי באמת: את רגישותי, חרדותי.

אני חושב שארם שמוחן ל"מעגל" אינו יודע ואינו מסוגל לנחש את מידת ייסוריו ולבטיו של האמן. בעיני אנשים כאלה אני אחד שמדביק גרוטאות, משתכר וחוצץ שעובד על העולם. האם תחשב פעם כמה אנשים מתפרנסים על גבו של האמן? כמה פקידים, סוחרים, מבקרים, אוצרים, מנהלי-מוסיאונים, אלה ניזונים מאיתנו פיסית ורוחנית. בתוקף מעמד החברתי ותפקידם, גם הטובים שבהם מאבדים במשך הזמן את רגישותם ויושרם ומתנוונים.

אם כך, מהו המקום שנשאר לאמן בתוך כל זה? אותי אתה שואל? ובכל זאת... אצטט לך שיר של משורר צעיר:

הצייר מצייר, הסופר מספר, הפסל מפסל אך המשורר אינו שר, הוא הר בצידו הדרך, או עץ, או ריח, משהו בורח, או כבר לא. מה שהיה ולא יחזור, כמו עונות השנה, החום, הקור, הקרח והצחוק של הלב, כאשר הוא אוהב, או מים, משהו רחב, בלתי-מובן כמו רוח, או אניה, או שיר, משהו שמשאיר משהו.

השיר נכתב מזמן, לפני 27 שנים. אולי אז זה היה גורלו של המשורר, ואולי היום זה תיאור מצבו של האמן, או איש הרוח בכלל.

אז למי אתה עמל? לעצמי. המעגל סביבי הולך וצר, הולך וקטן. אני לומד לחיות עם זה, לא שזה קל. זה בא עם ההתבגרות. אני לא סופר את קהל חסידיי, נוח לי להראות אצבע משולשת לציבור משנאי. הוא גדול יותר, מגוון יותר

גדול יותר, מגוון יותר. לפני שנים קראתי בסיפרו של תום וולף המילה המצויירת מישפטים שנכתבו מתוך שימחה לאידה של האמנות המודרנית. וולף כתב שאם קהל שוחרי המוסיקה הקלאסית מסוגל למלא איצטריון כדורגל אמריקאי, קהל חובבי האמנות המודרנית בעולם לא ימלא אפילו אולם כדורסל. קיבלתי את דבריו: אין כעיתונאי אמריקאי שיטחי כדי לצטט נאמנה את הסטאטיסטיקה. אולי גם מודעות זאת לבידודה של האמנות המודרנית, מחזק את הדחף ליצור לעצמך. הדיאלוג שלי עם עבודותיי מספק אותי יותר ויותר.

האם אינך מסתבך שוב בסתירות? הרי ספר נועד לקהל רחב. נכון. אבל מהו היקפו של קהל כזה? 1,000 ואפילו 3,000? מה קל כשהוא אישי לעומת קהלו של כוכב פופ? בפרט כאשר אתה יודע שלפחות מחצית הספרים יינתנו כמתנה וישכנו ככור על מדף הספרים בסאלון.

המעגל סביבי הולך וצר, הולך וקטן. אני לומד לחיות עם זה. לא שזה קל. זה בא עם ההתבגרות. אני לא סופר את קהל חסידיי, נוח לי להראות אצבע משולשת לציבור משנאי. הוא גדול יותר, מגוון יותר

יגאל תומרקין: דיוקנו של האמן כלוחם צעיר